

FÉLRETETT KÍSÉRLET: A VÁRPALOTAI TRIANON MÚZEUM

JELIGE: SIC989

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	3
Örökség és múltteremtés.....	5
A múzeum és a kiállításai.....	6
Személyek a múzeum körül.....	8
Tárgyak és tárgyhasználat	10
A “haza” újraalkotása.....	14
Nemzetdiskurzus a múzeumban	16
A politikai kontextus – azonosság, szembenállás, törésvonalak	17
A múzeum recepciója.....	19
Viták a sajtóban	20
Kapcsolat más intézményekkel	22
Városlakók és múzeum	24
Múzeum vagy zarándokhely?.....	26
Összefoglaló.....	27
Bibliográfia	29

A nemzetállam megalkotásához két dolog tűnik elengedhetetlennek: 1) az elkülönülő és egyre jobban homogenizálódó *kultúra* kiterjesztése egy állam népességének egészére, 2) ugyanezen népesség “történelmi” földrajzi helyét meg tudja határozni egy bizonyos *területen*. (Smith 2004)

BEVEZETÉS

A Trianon Múzeum mint szimbolikus aktus – különösen a rendszerváltozás után és az első Orbán-kormány négy évét követően – a magyarországi fejlődő demokráciában az „új honfoglalás” félretett kísérlete. Vajon a Trianon Múzeum tekinthető-e egyáltalán múzeumnak a szó tudományosan elfogadott értelmében, vagy valami más: zarándokhely, kegyhely, gyűjtemény, kiállítás? Vagy ezek keveredése? Netán poszttraumás önterápia helyszíne? A múzeumnak általában, mint tudományos és tudományos ismeretterjesztő intézménynek számos dologgal kell bírnia, hogy ne csak a megnevezésében legyen múzeum: gyűjtés, kategorizálás, restaurálás, tudásközvetítés, emlékezés, kutatás, érzelm és intenciómentes elemzés, nyilvánosság, publikálás, konferenciák, kiadványok, értelmező szövegek, többnyelvű feliratok, idegenvezető, múzeumpedagógia és így tovább. A Trianon Múzeumnak – úgy tűnik – nem múzeumi céljai vannak. Kiállításait, tárgyait végignézve, a sajtóját feldolgozva és a várpalotaiak véleményét megismerve az intézmény mint múzeum, emlékezhely¹, kegyhely és zarándokhely keverékeként tárul a szemünk elé. Vajon e különös keverék létének mi lehet az oka, hogyan működik jelentésképzőként, hogyan kísérel meg örökséggé válni Trianon-diskurzusa által? Elemzésünkben kísérletet teszünk arra, hogy a múzeumban láthatóvá tett, tematizált Trianon-diskurzus recepciója által felvetett kérdésekre az értelmezéssel választ adjunk.

A rendszerváltozás után a politikai marketing stratégiai jelentőségű részévé vált a szimbolikus arculatformálás. 1989 után a korábbi szocialista kormányok által tabutémának nyilvánított 20. századi történelmi események nyilvános térbe való helyezésével – Trianon, Don

¹ Nora, Pierre: *Emlékezet és történelem között*. Aetas 1999/3. (ford.: K. Horváth Zsolt) http://www.aetas.hu/1999_3/99-3-10.htm [2012.10.21. 19:32]. A szerző tanulmányában a múzeumot egy régi kor határkövének, az örökkévalóság illúziójának nevezi, amelyet az „az érzés szüli és élteti, hogy már nincs spontán emlékezet. S mivel ezen emlékezetmegőrző cselekedetek már nem mennek végbe természetesen így archívumokat kell létrehozni, évfordulókat kell tartani, ünnepeket kell szervezni, temetési beszédekkel kell mondani és fel kell jegyezni az eseményeket.” Értelmezésében az emlékezet társadalmi közege, az emlékek szentségbe ágyazása eltűnőben van, ezért olyan helyeket hoz létre a társadalom, amelyek emlékeztetnek az emlékekre és ezek a „direkt források, amelyeket a társadalom szándékosan hozott létre” nem válnak a történelem helyeivé. A történelem az emlékezettel szemben kritikus, hideg és viszonylagos, míg az emlékezet az abszolútum.

kanyar, holokauszt, szovjet megszállás, 1956, 1968, hogy csak a legjelentősebbeket említsük – lehetőség nyílhatott volna ezek újratárgyalására, a „tárgyszerű” párbeszédre. Ezek a témák hagyományosan a hatékony jobboldali politizálás témái, a politika szimbolizációs eszközei. A jobboldal közép és hosszú távú kommunikációjának e csomópontjaiból számtalan elágazással, nyelvi aktussal, térfoglalással határozza meg magát ellenfeleivel szemben. A szimbolikus területek el- és lefoglalása, kisajátítása 1989 óta a már megszokott szekértábor-szereposztás szerint zajlik. A teljesség igénye nélkül a négyigenes népszavazást, a médiaháborút, a millenniumi megemlékezéseket, a magyar igazolvány bevezetését, a Terror Háza Múzeum létrehozását, a Trianon Múzeum megszületését, a kettős állampolgárság megadásáról szóló népszavazást, a kettős állampolgárság megadását a határon túli magyaroknak, az Alaptörvényt és a Békemenetet hozhatjuk fel példának. Nem mindegyik eseményről nyilvánvaló első látásra, hogy szimbolikus lenne, inkább napi politikai küzdelemnek tűnik (pl. négyigenes népszavazás, Terror Háza Múzeum). Más eseményekben a politika szimbolikus karaktere nyilvánvaló (millenniumi megemlékezések, magyar igazolvány bevezetése). A Trianon Múzeumról a Terror Háza Múzeumhoz² hasonlóan első benyomásra azt gondolnánk, hogy szimbolikus jellegét háttérbe szorítja a tudományos kritikai diskurzus, hogy tabu voltától felszabadulva érzelemmentes társadalomtudományi kutatások kerete és azok bemutatásának színtere. Egy múzeumtól ugyanis elvárható, hogy történettudományi konszenzuson alapuló intézmény és a történelem diszciplína forrásfeltáró, kritikai, tudásközvetítő eszköze legyen, a nyilvánosság előtt megjelenő történelmi reprezentáció. Egy múzeumon úgy általában számon kérhető a politikai, tudományos nyugvópont és az állami akarat (György Péter 2007), a kulturális emlékezet formai szabályrendszere, vizuális megjelenése és kontextusteremtő folyamata, ahogy kapcsolatot teremt a megmutatható és a megmutathatatlan között, vagyis a reprezentáció módja. A következőkben megpróbálunk kísérletet tenni eme állítások igazolására anélkül, hogy bármilyen politikai, különösen aktuálpolitikai állásfoglalást tennénk, még a látszatát is kerüljük, hogy ez, a múzeumról készített dolgozat akár közéleti, akár politikai szerepet kívánna öltetni magára.

² A Terror Háza Múzeum szimbolikus szerepéről, „múzeumságáról” Frazon Zsófia és K. Horváth Zsolt: *A megsértett Magyarország* (<http://epa.oszk.hu/00000/00036/00047/pdf/23.pdf> [2012.09.25. 18:30]) című írása nyújt elemzést.

ÖRÖKSÉG ÉS MÚLTTEREMTÉS

A rendszerváltozás utáni politikai pártok közül a Fidesz-MPP az elsők között ismerte fel az ideológiai küzdelem mellett a szimbolikus politizálás előnyeit. A párt politikai marketingje számos példát mutat erre, akár a millenniumi ünnepségekre, akár a Terror Háza Múzeum létrehozására gondolunk. A politikai ellenfelekkel szemben való önmeghatározás tabutémái – mint arra már utaltunk – magától értetődően váltak a szimbolikus küzdelmek színterévé. A történelmi események aktuálpolitikai kihasználása nem új jelenség, 1990 előtt május 1. vagy november 7. töltötte be ugyanezt a szerepet, mint napjainkban február 25. vagy június 4. Vajon ilyen egyszerű lenne közös nevezőre hozni eltérő ideológiai töltetű „ünnepnapokat”?

Anélkül, hogy az ünnepek antropológiai, szemiotikai, kommunikációelméleti vagy bármely más megközelítését hosszasan taglalnánk, elemzésünk szempontjából talán az egyik kulcsfogalom az örökség és az örökségesítés. Az örökség fogalmának modernkori történeti gyökerei a francia forradalomig nyúlnak vissza és a 20. század közepéig elsősorban a nemzeti identitás (nemzeti örökség) termelésének és megőrzésének eszköze. Az 1960-as évektől kezdve jelentéstartománya folyamatosan bővül (építészeti örökség, urbanisztikai örökség, tájbeli örökség stb.), 1992-ben a kulturális örökség fogalma formálissá válik: kulturális örökség az, amelyet a jövő nemzedéke örököl (Európa Tanács, 1992). Ennek a szemléletnek az érvényre jutását a Jövő Nemzedékek Országgyűlési Biztosa Hivatalának 1993-as létrehozása igazolja (azóta megszűnt, feladatait 2012. január 1-től jogutódként az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala vette át). Gagyí József szerint az örökségesítés az örökség kialakítása és megőrzése³ (Gagyí 2004). Erről a jelenségről így ír: „Ha eddig nem is volt, ezután lennie kell saját múltnak, saját örökségnek. (...) Az örökségesítés eredménye a hírnév, a hírnév eredménye a figyelem és a látogatás. A látogatás eredménye a mediatisálás, majd a még nagyobb figyelem és terjedő, erősödő hírnév.” Tehát az örökségesítés a még nem létező örökség létrehozását célozza, de csak az örökségesíthető, ami már korábban is létezett. Meg kell fogalmazni és fel kell mutatni azt a dolgot, ami az örökséget akár a tárgyi világban, akár a szimbolikusban képezni fogja. „Ez a folyamat a múlt látvánnyá és narrációvá tétele”.⁴ A múltteremtésnek ez a módja a kollektívumhoz és nem az individuumhoz kötődik. A rendszerváltozást követően a tabutémák felszínre kerülésével és a közbeszédbe helyezésével nyilvánvalóvá vált, hogy a változásban viszonyulási pontként igen hangsúlyosan jelent meg a kibeszéletlen, feldolgozatlan történelmi múlt. Gagyí gondolatmenetét idézve: „A

³ Gagyí József: *Örökített széleklykapu*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2004. 29. és 81.

⁴ Gagyí, i.m. 82.

történelmi változás mindig előtérbe állítja a szembenézést a múlttal. Ez nem önmagában létezik: a múlt társadalmi konstrukció, »jellege a mindenkori jelen értelmi szükségleteitől és vonatkoztatási kereteitől függ. A múlt nem természettől fogva van, hanem kulturálisan terem.« (Assmann 1999.49)⁵. Az a politikai erő, amelyik képes örökségesíthető múltbéli eseményeket kisajátítani és felmutatni, új lehetőséget teremt a közösségképzésre.⁶ A Trianon Múzeumot nem formális politikai erő hozta létre, – civil alapítványi formában működik – a megjelenített téma a jobboldali politikai mitológia részét képezi, és pusztán azzal a szimbolikus cselekedettel, hogy múzeumnak nevezi magát, egy adminisztratív formális rendszer részévé válik, amelynek szimbolikája által autoriter vonásokkal ruházza fel magát. Alapítói, a létrehozásával kísérletet tettek a Trianon-diskurzus „játékszabályainak” meghatározására és a vezető (igazságtevő) szerep betöltésére. A „múzeum” szó egyben igényt jelent a költségek elfogadtatására: a működtető alapítvány többször sikerrel pályázott önkormányzati és állami támogatásra. A tény, hogy az állami támogatás lehetősége felmerült, jelzi a társadalmi jelentőségének megváltozását.⁷ (ld. *Viták a sajtóban* című fejezet).

A MÚZEUM ÉS A KIÁLLÍTÁSAI

Az épület Várpalota városközpontjában egy dombon helyezkedik el, közvetlen szomszédságában egy laktanya, a valamikori helyőrségi művelődési központ és egy katolikus templom található. A dombra vezető út a vár alól indul és még felfedezhető a kastélyépülethez tartozó korabeli kerítés, aminek egyik elemén a Trianon Múzeumot hirdetőtábla látható. A környezet a régi kastélyparkok gondozottságához képest egyáltalán nem tűnik parkszerűnek, bár nyomokban ősfák, kivénhedt díszcserjék felfedezhetőek, nem elhanyagolt. Az épület körül az egykor volt Tüzér Múzeum kiállítási tárgyainak betontalapatát lehet látni, ezeket ma nem használják, ha mégis, akkor parkolónak. Két újonnan felállított tárgy látható a gróf Apponyi Albert ligetnek elnevezett néhány négyzetméteres parkban, egy leszíjazott turul és egy kereszt (Népek Krisztusa Magyarország). A múzeum homlokzatán egy magyar trikolor leng, a kastély

⁵ Gagy, i.m. 30.

⁶ A Fidesz-MPP látványosan tett kísérletet a magyar történelem eseményeinek kisajátítására és ezáltal a szimbolikus politizálásra: az államalapítás 1000. évfordulója (2000. évi I. trv.), az első világháborút követően a trianoni békediktátum és a kommunista diktatúra éveit. Ezek közül a kommunista diktatúra éveiről szóló politikai célú szimbólumtermelés bizonyult átütően sikeresnek, a másik kettő „parázs a hamu alatt”. Érdemes azonban felfigyelni arra, hogy a Trianonról szóló diskurzus egyre hangsúlyosabb szereplője a szélsőjobb, lassan átcsúszik a politika már-már vállalhatatlan szegletébe.

⁷ Szabó Márton: *Politikai diskurzuselméletek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Universitas, Budapest. 1998. 110-132. pp.

ajtaján belépve téli hűvös fogad. A földszinten az ajtóval szemben a csarnok fókuszában a mennyezetéről belógatva egy távolsági Ikarus 55-ös ("faros") buszt ábrázoló, hatalmas fotó fogad, amely teljesen idegen test a kiállításban. A kép negatívja 1960-ban készült az Engels téri⁸ egykori budapesti távolsági autóbusz pályaudvaron, de a múzeum pénztárosa és egyben amatőr tárlatvezetője szerint a szerbek 1944-ben ilyen autóbuszokon szállították a kivégzendő magyarokat⁹(sic!).

A földszinti csarnokban, 2012 májusában a második világháborús jugoszláviai vérengzéseket bemutató paravánok láthatóak, amelyek a történelmi Magyarország jelentős végvárait jelölő terepasztalt eltakarják. Az érdekes terepasztal így elveszítette az első benyomást meghatározó, látványalkotó szerepét. Eredeti célja az lehetett, hogy felhívja a figyelmet a Kárpát-medence földrajzilag egységes voltára, a „nemzet” hajdan volt nagyságára, az erődítmények sokaságára. Ha valaki akarja, a várak elhelyezkedéséből és számából az állandó veszélyeztetettség érzését is átélheti. A hajdani dicső(?) múltra emlékeztet. A fogadócsarnokból nyíló ajtók a hajdani úri birtok működtetésére praktikus elrendezett helyiségekbe vezetnek. A 21. századi látogató számára azonban szokatlan labirintusnak tűnik az épület. A kisebb-nagyobb helyiségek megannyi tematikusan szervezett mini-kiállítást rejtenek a vasúthálózatról, a vármegyékről, Észak-Erdély visszacsatolásáról, a korabeli általános iskola Trianon-prezentációjáról, a legbátrabb városról, Balassagyarmatról, a Himnuszról, a Trianon emlékművekről. A folyosókon számos eredeti térkép, újságkivágás, képeslap, fotóreprodukció fogadja a látogatót, túlnyomórészt magyarázó feliratok, eligazító táblák nélkül. A földszint északnyugati sarkában, egy vetítőhelyiségben eredeti dokumentumfilmekből készített összeállítást vetítenek. A Balassagyarmatról szóló szobában a televízió képernyőjén a korabeli eseményeket felidéző dokumentum-játékfilmet láthatunk. Az emeleten bélyegkiállítást, Vargha és Reményik emlékszobát, Szelezki Zita emléksarkot találunk, a hősiesség példaként a székely hadosztály küzdelmét tárják elénk, és egy helyiségben a korabeli Magyarország fürdőkultúráját bemutató kiállítás látható. A tárlókban és a falakon többnyire az eredeti dokumentumokról, újságokról, plakátokról, fotókról stb. készült reprodukciók találhatók, de számos eredeti darabbal is találkozhatunk. A papír alapú relikviák feltűnő száma kiemeli az egyéb tárgyak hiányát, egy-egy ruhadarab, zászló, könyv, katonai ereklye tűnik fel szétszórva a termekben. A múzeumban található makettek egyikén a magyar vasúthálózat szétszakítását, az elszenvedett sérelmeket

⁸ http://www.old-ikarus.hu/nzs/650713_ga-79-34.jpg [2012. 04. 30. 15:48]

⁹ A kép 2012. májusában is látható volt még.

mutatják be, egy másik Lőcse városának 1910-es állapotát ábrázolja, és egy harmadik a Kolozsvárról elűldözött magyarok szenvedéseit hivatott megjeleníteni (a dolgozat nem vállalkozik arra, hogy megállapítsa azt, hogy ezek a makettek mennyire és miben felelnek meg a múzeumokban használt installációk formai követelményeinek). Több helyen is találunk audiovizuális elemeket a már említett vetítőtermen és a Balassagyarmatról szóló szobán kívül, a hangszórókból korabeli nóták, Szeleczki Zita dalok és Reményik Sándor versek szólnak akkor, amikor a pénztáros a termeken készségesen végigszaladva, azokat újra és újra bekapcsolja. A nyitásra érkező látogató előtt éppen csak egy teremmel jár az alkalmazott, aki felkapcsolja a világítást és az audiovizuális eszközöket. Ahol a természetes világítás hiányzik vagy nem elegendő, ott a tárgyak, feliratok, makettek megvilágítása gyenge, kívánnivalót hagy maga után. A múzeum ezzel elmulasztja a szem vezetésének, a figyelem fókuszálásának a lehetőségét és rábízta azt a látogatóra. Az elektromos rendszer láthatóan elavult, felújításra szorul és itt-ott még látható az elődintézmény, a Tüzér Múzeum leszerelt, tönkrement, összetört infrastruktúrája. Meglepő módon a szemfüles látogató ingyen wifire bukkanhat, de ennek valójában semmi köze a múzeumi kiállításhoz. A kiállítás összességében inkább egy konzervatívan rendezett múzeumi tárlat, mint interaktív élmény, annak ellenére, hogy több helyiségben folyamatosan ismétlődve dokumentumfilmeket, interjúrészleteket, szavakat, dalokat láthatunk, hallhatunk. Állítjuk ezt annak tudatában, hogy az interaktív élmény fogalma a technológia fejlődésével dinamikusan változik és a múzeumi prezentációs technika alkalmazása a mondanivaló megmutathatóvá tételének formai szabályszerűségeihez sorolható.

Személyek a múzeum körül

Szabó Pál Csaba (Fidesz tag), a Trianon Múzeum Alapítvány kuratóriumi elnöke, a Szegedi Tudományegyetem történésze, aki az első Orbán-kormány alatt a várpalotai Thury-vár kulturális célú hasznosításával is foglalkozott, a múzeum létrehozásának okát a “barbár békediktátum”, a “felmérhetetlen gazdasági veszteség”, a “begyógyulatlan lelki sebek”, az “azonosítatlan bajaink oka”, az “odalett alkotóerő”, a “csonkítás a legmélyebb rétegekig” jelzős szerkezetekkel jellemzi. Kimondott célja, hogy a magyar kultúrát, a nemzeti történelmet Kárpát-medencei léptékben gondolkodva közvetítse, mert álláspontja szerint csak így lehet átélni, megérteni azt: “A gyógyulás útja, hogy helyreállítjuk lelkünkben a Kárpát-medencei tudatot. Akárhon is húzódnak az emberi határok, tudatosítanunk kell, hogy a Nagy-Magyarországon

mindenhol otthon vagyunk.”¹⁰ Egyrészt ezeknek az ismereteknek a terjesztésére, másrészt a “trianoni trauma és a körülötte kialakult lelki görcsök oldására, racionalizálására” jött létre az alapítvány.¹¹

A Trianon Múzeum 2004. június 26-án nyitotta meg kapuit Várpalotán a Zichy Kastélyban, a Gróf Apponyi Albert liget 1. szám alatt. Az épület 2002-től van a Trianon Múzeum Alapítvány tulajdonában (kezelésében), ekkor kezdték meg kialakítani a kiállításokat. A 2001-ben létrehozott alapítvány kuratórium tagja lett Bayer Zsolt, Tőkéczi László (PPKE) és a 2009-ben elhunyt Cseh Tamás. A múzeum szakmai munkájának vezetésére, a szakmai tanácsadó testület élére Ormos Mária akademikust kérték fel¹². Az alapítvány létrejöttét politikai, közéleti viharok kísérték, de a kiállítást is élesen támadták, támadják a politikai élet baloldali és liberális szereplői. Egy 2003-as interjúban Szabó Pál Csaba úgy fogalmazta meg a múzeum programját, hogy az alapítvány és a múzeum tevékenysége, hogy a “közös múltunkat a maga szerves valóságában tegye élővé, szerethetővé és védhetővé”.¹³

Várpalota polgármestere dr. Talabér Márta, a Fidesz MPP országgyűlési képviselője a Trianon Múzeum alapításáról szólva elmondta¹⁴, hogy városának mindössze annyi köze van a múzeum létrejöttéhez, hogy Szabó Pál Csaba várpalotai kötődésű¹⁵. Az intézményt idegen testnek tartja a városban, bár szellemiségével, szükségességével úgy általában egyetért. Megjegyezte, hogy az alapítók nem voltak tekintettel a város szellemiségére, politikai beállítottságára, erőszakosan, nagy hanggal, tapintatlanul, radikális eszközöket használva próbálták elfogadtatni a városlakókkal. Polgármesterré választása után Szabó Pál Csabát azonnal felmentette a Szinbád Kft.¹⁶ ügyvezetői tisztségéből, és helyébe egy, a komolyzenével tudományosan foglalkozó személyt nevezett ki. Bevallása szerint 2011-ben sem egy rendezvénnyel, egy programmal, de még egy új kiállítási tárggyal sem találkozott. Hogy a múzeumot működtető alapítvány a 2011-es 50 millió forintos támogatást mire használta fel, nem tudni. Állítása szerint a múzeum nem tud elszámolni egyes kölcsönbe kapott kiállítási tárgyakkal sem. A pénzügyi adatok áttekintése után

¹⁰ A „Kárpát-medencei tudat” egy lehetséges reflexió Kovács László MSZP politikus „merjünk kicsik lenni” felszólítására. Észrevételünk intuitív, az empirikus bizonyítást nélkülözi.

¹¹ http://mno.hu/migr_1834/megnyilt-a-trianon-muzeum-646042 [2012. 10. 11. 11:30]

¹² A 168 óra Online 2005.09.27-én megjelent cikke szerint Ormos Mária akadémikus „nem emlékezett ilyen felkérésre”. Huszka Imre: *Polgári kastély*. 168 óra, 2005. 09. 27. <http://www.168ora.hu/itthon/polgari-kastely-2008.html> [2012. 10. 20. 14:10]

¹³ <http://mno.hu/kulturpult/a-hazmesterszubkultura-ellen-683504> [2012. 10. 11. 11:30]

¹⁴ Az interjú 2012. április 5-én készítettük.

¹⁵ Az éveken át üresen álló épületet a Honvédelmi Minisztérium és a Kincstári Vagyoni Igazgatóság bocsátotta az alapítvány rendelkezésére, nem a város tulajdona.

¹⁶ A Thury-vár kulturális célú hasznosítására Várpalota városa által létrehozott kft., korábban kht.

ugyan elképzelhetőnek tartaná a múzeum város általi anyagi támogatását, de a jelenlegi vezetőséggel nem kíván együttműködni. Nehezményezte a múzeum területén tartott, árpádsávos zászlókat felvonultató jobbikos rendezvényeket és kiemelte a hagyományörző íjászversenyeket is, mint szerinte a szélsőjobboldaliság jellemző sportját. Korábban is számos jobboldali rendezvénynek adott helyt a múzeum és a vár környéke (az előző polgármester egy nemzeti rockot játszó zenekarban játszott), de a múzeum megalapítása óta a már korábban is ismertté vált városbeli szélsőjobboldali civilek létrehozták a Turul Társaságot, vagyis megindult a múzeum által közvetített eszmék, érzések, érzelmek, gondolatok társadalmiasulása.

Tárgyak és tárgyhasználat

Az alábbi fejezetet, mint rendszeresen múzeumba járó, a kommunikáció-tudomány iránt érdeklődő, határterületeit tanulmányozó ember szemével írjuk le. A lehatárolás szükségszerű, mert a múzeumantropológia, a történelemtudomány és a politológia területén való jártasságunk a common sense területén túlrá korlátozottan terjed, és nem lenne helyes tényként beállítani a véleményt. A múzeumot tárgyhasználatával kísérjük meg bemutatni. Az összehasonlító elemzés alapjául Frazon Zsófia *Múzeum és kiállítás. Az újrarajzolás terei* (Gondolat 2011) című könyvének harmadik fejezete szolgál, ahol a múzeumi tárgyak jelentésközvetítő szerepéről ír. Így vannak az autentikus tárgyak, a barkácsolt tárgyak és másolatok, valamint a kiállítás kontextusa szempontjából tisztázatlan tárgyak (mindennapi élet létező tárgyai). Az autentikus tárgyak azok a hiteles tárgyak, amikhez személyes történetek, ismert, kiemelkedő jelentőségű személyek kapcsolódnak. Az e tárgyak által képviselt valóságfragmentum képes megidézni a teljes valóságot és az installációkba való helyük és szerepük csomóponti. Az ilyen tárgyak alkalmasak az emlékezés elindítására, a hitelesség megteremtésére, valamint általuk közvetíthetővé, hozzáférhetővé és elsajátítható értékke válik a történelem: leletek, életrajzi tárgyak, kordokumentumok. A barkácsolt tárgyak múzeumi installációkba való elhelyezése szerencsés esetben segíti a kontextusba helyezést, az intézmény által kívánt jelentésháló kialakulását. E tárgyak használata magában hordozza a kiállítás látványossággá való silányodását, rosszabb esetben a manipuláció lehetőségét. A történelmi kontextus ily módon való dramatizálása stabil intézményi keretet kíván, valamint megköveteli az intézménnyel szembeni bizalmat. Végül a tisztázatlan tárgyak a hétköznapi élet tárgyai, kellékei, amik nélkülözik az adott kiállítás kontextusának relevanciáját. Vagyis bárhol, bármikor feltűnhetnek és felcserélhetőek egymással.

Baudrillard *A tárgyak rendszere* című 1987-ben megjelent írásában kifejti, hogy a környezetünkben lévő tárgyak rendszert alkotnak és ennek a rendszernek a fel- és megismerése, valamint tanulmányozása a posztmodern fogyasztói társadalom megismeréséhez vezethet. A tömegtermelés által alkotott tárgyak rendszere azon túl, hogy összeválogatásukkal társadalmi státuszt teremtenek és prezentálnak, tömeges létezésük által a hozzájuk fűződő vagy a nekik tulajdonított *személyes* történetekkel tűnnek ki a hétköznapiságból. Az ilyen történetekkel felruházott tárgyakból válhat autentikus múzeumi tárggyá az, ami – a hálózatzelméleti megközelítésben – csomópontja (másként középpontja) a reprezentálni kívánt történelmi kontextusnak, amire felfűzhető a tárgy története. A tárgy „szimbolikus értéke az eredet mítosza”.¹⁷ A múzeumi tárgyak egyik ismérve, hogy eredeti használati funkciójuk véglegesen lezárt, egyfajta befejezett lét, egy korábbi létezés emlékezte, tehát a tárgy korábbi életét tekintve kiiktatódik az időből (Baudrillard 1987). Az általa megidézett, materializálódott történelmi kontextus a múltat a tárgy jelenlétével fragmentumként jeleníti meg, közvetítő és interpretatív funkciót lát el. Mindennek a keretét a múzeum mint intézmény alkotja, ami az emlékezést (és nem az emlékeztetést – ld. Nora, 1999) szolgálja. „A tárgyakat egyfajta emlékezési erő tölti fel és az emlékezés e tárgyakon keresztül lehetséges”.¹⁸ A múzeum médiafunkciója az emlékezést lehetővé tevő jelentésközvetítés által válik láthatóvá, a tárgyak színrevitelének helyszínévé, ahol a színrevitelnek sajátos formai rendszere van és ennek a rendszernek vannak állandó részei és vannak olyanok, amelyek változhatnak. Frazon szerint a tárgyak képesek környezeti kontextusuk felidézésére azáltal, hogy az újraalkotott (múzeumi) környezete kiterjeszti annak határait – „tárgyba zárt történelem” (ld. Terror Háza).¹⁹ Ha az 1) installáció a kulisszák által a tárgyat „helyzetbe hozza” valamilyen dramaturgiai szempontok alapján, akkor bejárható színpadias állókép. Ez a bemutatási mód elsősorban a már korábban említett, a tárgyak emlékezést elindító valamint irányító funkciójára hagyatkozik – látványosan hiányoznak a feliratok, a tájékoztató, az eligazító táblák, a diagramok, a tárlatvezetés és a katalógus – és ezáltal leginkább az érzelmek újraélésére ad lehetőséget. Ha az 2) installáció feliratok, tájékoztatók, eligazító táblák, diagramok, tárlatvezetés és katalógus által helyezi kontextusba a tárgyakat, akkor az installáció mint vizuális környezet jelenik meg. Ekkor láthatóvá, felismerhetővé válik az intézményi keret, a látvány

¹⁷ Baudrillard, Jean: *A tárgyak rendszere*. Gondolat Kiadó, Budapest 1987, 89-95.

¹⁸ Az idézet Frazon Zsófia – K. Horváth Zsolt: *A megsértett Magyarország* (Regio - Kisebbség, politika, társadalom 13.évf. (2002.) 4.sz.) című írásából származik, aminek eredeti forrása Gottfried Korff – Martin Roth: Einleitung. In: Das historische Museum. Labor, Schaubühne, Identitätsfabrik.

¹⁹ Frazon Zsófia: *Múzeum és kiállítás. Az újrarajzolás terei*. Gondolat Kiadó, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest-Pécs, 2011, 48.

mögött meghúzódó tudományos alap. A két bemutatási mód között természetesen számtalan átmenet létezik, az installáció az intézmény által konstruált, tudatosan és célszerűen választott forma.

A Trianon Múzeum kiállításait végignézve a tárgyak használatuk szempontjából igen eltérő képet mutatnak. *A székelő hadosztály honvédő harcai 1918-1919* című kiállítás dokumentumai szinte kivétel nélkül másolatok vagy reprodukciók. A terem közepén egy második világháborúban(!) elhunyt katona fegyveréből készült hősi emlékmű áll, és a falakon az első és második világháborúhoz kapcsolódóan katonai eseményeket ábrázoló (többnyire magyarázó feliratokkal ellátott) másolatok láthatóak. A kiállítás címe és az ott szemügyre vehető dokumentumok nem állnak összhangban és valószínűleg csak kevés látogató veszi észre az egymás mellé állítás disszonanciáját (a látogatókönyvben egyetlen megjegyzést sem találtunk). Ez a kiállítási szoba formailag szakszerűen felépített, vezetősövegekkel, képaláírásokkal, eredeti dokumentumokkal és azok hiteles másolatával mutat be valamit, ami csak részben az, amit a címe ígér. Figyelmetlenség vagy szándékos megtévesztés? Így feltéve a kérdést, nem tudunk rá válaszolni, de azt elmondhatjuk, hogy ha a kiállítás címét a kategória érvényes címkéjének tekintjük, akkor számos olyan kategóriájú tárggyal találkozunk, amelyek a Frazon-féle tárgyfelosztásban nem találhatók, ezek között a fegyverekből összeállított katonai-halotti emlékoszlop a legkevésbé zavaró, mert barkácsolt tárgyként (értsd kulissza) hatásosan erősíti a hősiesség ideáját. Mi az, ami hiányzik? Miért nem sorolhatóak be a három kategória egyikébe sem a tárgyak egy része? A szóban forgó tárgyak reprodukciók (dokumentumok, fényképek, térképek, vázlatok másolatai), de egy másik történelmi esemény korából, a második világháborúból valók. Vagyis ezek a tárgyak a maguk kategóriájában helyes címkével (kiállításcímmel) ellátva autentikus tárgynak tekinthetők és alkalmasak a történelmi kontextus felidézésére, az 1939-45 közötti időszakban létező székelő hadosztály további küzdelmeinek ábrázolására. De itt a Frazon-féle felosztás három kategóriájának egyikébe sem sorolhatóak be. Ennek megválaszolására ebben a dolgozatban nem vállalkozunk.

Az emelet központi, freskóval díszített helyiségéből az épület frontja felé nyíló, az erkélyhez vezető szoba kiállítása igazi rejtély. Az ott látható tárgyak összefüggését és közös értelmét kereső látogató Moles-i²⁰ tárgyhalmazba botlik. A terem közepén Lőcse város 20. század eleji tetszetős makettjét láthatjuk, mögötte az erkély felé három, trikolórral átkötött vitrinben

²⁰ Moles Abraham A.: *A giccs. A boldogság művészete*. Háttér Kiadó, Budapest, 1996.

többek között láthatunk egy Trianon feliratú kerámiát, egy testes iparost ábrázoló szobrot. A vitrineket átölelő nemzeti színű szalagok figyelmetlenül vannak felkötve, egyik oldaluk piros-fehér-zöld, a másik zöld-fehér-piros. Tőlük balra egy fából faragott háromfejű sárkányt ábrázoló emlékmű áll (Kovács Zsolt: A trianoni sárkány), mellette két gyertyatartó kandeláber, koszorúk, virágok. A falakon térképek és képeslapok láthatóak, az egész terem szimbolikája zavaros, tájékoztató szövegek, feliratok nem orientálják a nézőt. Az egymásra „dobált” tárgyak halmaza talán csak az érzelmekkel telített látogatót nem hozza zavarba, mert a terem háromdimenziós tárgyai A trianoni sárkányhoz kapcsolódó installáció, a nemzeti színű szalaggal átkötött szobrok ebben a környezetben csak az érzelmek felfűtésére alkalmasak. A makett a szoba közepén a legnagyobb, legszínesebb tárgyként „lebegve” inkább egy helytörténeti kiállítás részeként képzelhető el, ami az érdeklődőt behelyezi Lőcse város történeti látképébe. Érdekes azonban megjegyezni, hogy Kovács Zsolt szobra és a hozzá tartozó tárgyak ennek a szobának az egyetlen összetartozó, szemantikailag egységes tárgyegyüttese.

A történelmi Magyarország fürdőkultúráját felvillantó installáció hangsúlyos tárgyi kelléke egy régi fürdőszoba berendezés (fürdőkád, melegvítároló – mi korból származhat?), ami legfeljebb a dús fantáziájú látogatóban keltheti a 19. századi párizsi szalonok irodalmi emlékét. A tárlókban elhelyezett képeslapok, a falakon látható fotók és feliratok egy virágzó, Európa-szerte méltán híres fürdőkultúrát, mai szemmel turisztikai ágazatot mutatnak be, ebbe éppúgy beletartozik a Herkules-fürdő polgári, már-már nagyúri miliője, mint a székely falvak fából ácsolt közösségi fürdői, mofettái. A fürdőkád és tartozékai itt a tisztázatlan tárgy kategóriájába tartoznak.

A magyar vasúthálózat szétszakítása 1918-1920 című kiállítás dokumentumaival, makettjével talán az egyik legszakszerűbben összeállított kiállítás. A tárlókban szemmel láthatólag korhű dokumentumokat (menetrend, igazolvány, tervrajz) találhatunk és eligazító, magyarázó feliratokat is olvashatunk. Ha egy valamirevaló műszaki ember téved erre és látja a kiállítást, számára megérthető az a műszakilag, gazdaságilag, földrajzilag felépített és kiforrott rendszer, ami a magyar államvasutakat 1920 előtt jellemezte. A trianoni trauma két nagyon hangsúlyos elemben jelenik meg: az egyik egy sematikus, az erdélyi részek vasúthálózatának szétszakítását megjelenítő makett, a másik a székely népi fafaragó ábrázolásművészet vizuális alapjaira támaszkodó „betlehem”, A Kolozsvárról elűldözött magyarok. Az alkotás inkább mókás(sic!), mintsem tragikus emberi sorsok ábrázolására alkalmas. Amíg a vasúti makett feliratokkal és „ólomkatonákkal” mutatja be a történeteket, addig az üvegalitkába zárt

„betlehem”-nek mindössze annyi kapcsolata van a vasúttal, hogy egy stilizált harmadosztályú személyvagon az egyik eleme. Fenyőtobozáival, szőke fonalhajú nénikéivel, ködmönös bácsikáival inkább egy alapfokú oktatási intézmény játékanak tűnik. Nehéz komolynak maradni és átélni az emberi sorsok megjeleníteni kívánt poklát, az otthonból szűkebb pátriából, a szülőföldről való elűldözést, a történelmi Magyarország, a „haza” összeomlását.

A „HAZA” ÚJRAALKOTÁSA

A magyarság túlnyomó többsége számára a történelmi Magyarország csak elbeszélésekből ismerős, és ezek az elbeszélések többnyire az 1989-et megelőző, mintegy 40 évig az iskolában oktatott „hivatalos” történelem. De a Trianon Múzeum nem ezt mondja el újra, hanem a két világháború közötti jobboldali, nemzeti konzervatív politikai nézőpontra építve emlékeztet, idéz fel „emlékeket”: egyfelől csak a szépre emlékszik, másfelől csak a magyarságot ért - vélt vagy valós - sérelmeket jeleníti meg. Trianon-reprezentációja egyszerű, közérthető, dichotóm, szemantikai oppozíciókkal telített: építők-rombolók, önfeláldozás-hálátlanság, civilizált-barbár, tanult-tanulatlan, ártatlan-bűnös, kulturált-kulturálatlan, hősies-gyáva, modern-elmaradott, idealizált-valós, örömteli-fájdalmas. Kimondott célja a 21. századi magyar társadalom számára megteremteni a „Kárpát-medencei” tudatot²¹, amelyet elsősorban úgy próbál létrehozni, hogy rámutat egy földrajzilag hangsúlyos egységre, a Kárpátok és az Alpok határolta európai tájra, és így kijelöli a „HELY”-et. A modern nemzetállamok kialakulásának időszakában a nemzeti mitológia hangsúlyos összetevőjévé vált az etnikai tér és a határok állandóságát létrehozó geográfiai érvrendszer. A 19. és 20. század fordulóján hangsúlyos kísérletet tesznek a „földrajzi tájegységek és az államhatárok pontos megfeleltetése alapján az egységes államtáj” fogalmának bevezetésére azáltal, hogy a „magyar állam szerves egészként kitöltötte a természetes táj adta kereteket”.²² Az érvrendszerben olyan megnevezésű térképeket találhatunk, mint Magyarország Közigazgatási Atlasza 1914 – A Magyar Szent Korona országa²³, amelyen egy közös országhatáron belül nemcsak vármegyéket, de egy teljes országot, Horvátországot is felfedezhetünk. A korabeli, mitologizált egységes államtér jogossága alapvető és jól látható a domborzati/vízrajzi térképeken, földszerkezeti alapokon nyugszik (Keményfi, 2006). Ebből az

²¹ Szarka Ágota: *Megnyílt a Trianon Múzeum*. MNO, 2004.06.29. <http://mno.hu/migr/megnyilt-a-trianon-muzeum-646042> [2012. 10. 21. 14:40]

²² Keményfi Róbert: *Az etnikai táj kultúrnemzeti mítosza*. Regio, 13.évf. (2002.) 4.sz., 93-108. pp.

²³ Zentai László (szerk.): *Magyarország Közigazgatási Atlasza 1914*. Talma Könyvkiadó, Pécs, 2000.

következne, hogy Nagy-Magyarország határai csupa olyan geológiai képződmények, amelyek természetüknél fogva a magyarságot bezárják, a nem magyarokat kizárják az adott területen és megváltoztathatatlanok. A valóság többnyire egészen mást mutat, mert hol geográfiai képződmények, hol ember alkotta tárgyak jelölték ki a határokat, hol egy szélesebb mezsgye volt (pl. a ma Gyimesként ismert terület a 17-18. században).

A Trianon Múzeum a két világháború közötti térképek (makettek) pontjaira tüzi fel a „HELY”-nek („a haza”) azon szubhelyeit, amelyek a kiállítás rendezői szerint a kívánatos valóságot felmutatják: Sopron, Balassagyarmat, Csurog, Zsablya, Mozsor, Nagyenyed és Alsó Fehér vármegye (csodái), Csíkszereda, (kincses) Kolozsvár, Lőcse, Kassa, Nagyvárad, Mukács, Beregszász, hogy csak néhányat említsünk a teljesség igénye nélkül. Az I. világháború után ezek a szubhelyek többnyire Magyarország területén kívülre kerültek és a 21. századra fokozatosan a környező országokban élő, a többséget alkotó és a nemzetállami törekvésekkel fellépő népek földrajzi és kulturális helyeivé váltak, három generáció alatt nagyrészt elveszítve magyar kulturális kötődésüket - ez alól talán csak a tömbmagyarságot magában foglaló Székelyföld a kivétel. A térképek – az egész történelmi Magyarországot és részeit ábrázolókat egyaránt – mind a „magyar föld” képzetét és autenticitását teremtik meg, igazodva a premodern társadalmak földrajzi alapon szerveződő nemzeti utópiájához, amit pusztán léteével megkísérel átültetni a posztmodern társadalom struktúrájába. Ez utóbbi megállapítás azonban annyiban állja meg a helyét, amennyiben a látogatók „posztmodernek”: a látogatókönyv bejegyzései alapján ők azonban egy képzeletbeli területi nemzetállam társadalmának tagjai, akik között 40+ korosztály képviselteti magát leginkább.

A kiállítás az „újraalkotott haza”, a „természetes” földrajzi egység – a „HELY” és szubhelyei – hangsúlyozásával a fentebb említett *képzeletbeli* (mentális térképek) terület nemzetállami társadalmába emeli be a határon túli magyarságot, de nem emeli be az ugyanezen a területen élő nem-magyarokat²⁴. Róluk mint megszállókról, rablókról, üzőkről beszél: a terület itt az identitás földrajzi lokalizációja és ezzel együtt jár a szimbolikus jelentése is – ez itt *Magyarország*. A beemelés folyamata szertartásos: a folyamatos emlékezés, az emlékeztetés, a közös emlékezet megteremtése, a dolgok meghatározott szempontrendszer szerinti felelevenítése, aminek alapján a Trianon-diskurzus konstituálódik a Trianon Múzeumban, és aminek következtében kialakul az a jelentésháló, amire később majd a politikai kommunikáció

²⁴ Hűen követve a két világháború közötti politikai retorikát.

visszaulthat – politikai asszociációtermelés folyik, pszichológiai rendszerváltás, a kollektív szenvedéstörténet (újra)konstruálása. Ebben a bipoláris szemléletmódban az okok és következmények bonyolult láncolatával nem törődve egyszerűsítik le a világot, a mítoszokat eszközként használva arra, hogy jelentéseket képezzen.

Furcsa mód a régi térképek relatívvá teszik a jelenlegi határokat. A vendégkönyv áttanulmányozása után feltételezzük, hogy a közönség fejében létezik valamiféle kognitív térkép a Trianon előtti Magyarországról és ezt erősíti, alakítja át speciális szempontok alapján a régi térkép, továbbá dinamizálja a nyomtatott (és ezáltal időt állónak tűnő) térképek percepcióját. Ez a belső feltöltés folyamata (Keményfi, 2002). A múzeum kiállításai szimbolikus térfoglalást visznek végbe azáltal, hogy a mai legitim politikai térképek nem jelennek meg a múzeumban, a Nagy-Magyarország monarchiabeli politikai térképét vetítik rá a Kárpát-medencére, ezzel is hangsúlyozva az adott területen a magyarság nemzeti létezését. A megjelenítés gyakorlata performatív, amely hordozza és létrehozza ezt a jelentést. Sem a történelmi Magyarország, sem a magyarság domináns kulturális mintái nincsenek jelen mint többségi kultúra a trianoni határokon kívül eső területeken, de a kiállítás a magyarság domináns kulturális mintáit nagyon is élőként mutatja be. Megjelenik – főleg a románsággal kapcsolatban – az orientalizmus, amely a kulturális fölény hatalmi diskurzusát hozza létre. A kiállításokon a tárgyak és dokumentumok mellett sokszor nem találunk tájékoztató szöveget, leírást, így azok „magukért beszélnek”. Ezzel megteremtik annak a lehetőségét, hogy a látogató szabadon értelmezze azokat, előképeik, attitűdjeik, érzéseik, érzelmeik, sztereotípiáik, előítéleteik játékvá válnak a tárgyak. Maga a múzeum egy olyan reprezentációs rendszer, ahol dokumentumokkal, tárgyakkal és azok egymás mellé rendelésével, látszólagos összetartozásával kényszeredett, kikényszerített képzettársítással teremt meg reprezentációkat.

Nemzetdiskurzus a múzeumban

A kiállítást végignézve kétféle, nagyon hangsúlyos nemzetdiskurzust fedezhet fel a figyelmes szemlélő. Az egyik az államnemzeti diskurzus, amely a magyar állampolgároktól Trianonnal és tágabb értelemben a Nyugattal szemben egységes politikai állásfoglalást vár el és ez az álláspont az igazságtalan és hálátlan Európával szembeni csendes harc, valamint a belső ellenséggel szembeni ellenállás (lásd: múzeum jelmondata: „Semmi lázadás, de semmit sem engedni.” /Hamvas Béla/). Ez a diskurzus a belső ellenség képét elsősorban a „liberális” Jászi Oszkárban, a „vörös” Kun Bélában és a „kártyás” Károlyi Mihályban találja meg, de igazán a

Tanácsköztársaságot teszi meg bűnbaknak. E belső ellenség leginkább közvetetten jelenik meg, mintsem direkt módon: plakátok, röplapok, jelentések, gúnyrajzok, elmulasztott lehetőséget leíró levél formájában. A nyugdíjas férfi jegyszedő (teremőr és idegenvezető) azonban nem rejtí véka alá a véleményét. Hiányoznak a múzeumból azokat az álláspontokat megjelenítő dokumentumok és utalások, amelyek a valóság egyoldalú feltárásával szemben mások nézőpontját is tükrözik. Nem is szándéka ez a kiállításnak: „magyar az, akinek fáj Trianon”.

A másik nemzetdiskurzus az etnikus nemzetfogalom, az a felfogás, hogy mindenkinek magyar kultúrája van, aki magyarul beszél. A magyarság kultúráját kultúrfölényként mutatja be. Ezt korabeli plakátok kiállításával, hang- és videofelvételek bejátszásával, a magyart hősie, halált megvető katonaként való bemutatásával teszi (a Székely Hadosztály, „akit csak a rettentő túlerő kényszerített térdre”). A tárlókban egyfajta „kultúrkampf” nyomait fedezhetjük fel: a magyar vasutak román átvétele, a trianoni határon kívüli városok ledöntött köztéri szobrai, egy korabeli tanterem berendezései a trianoni iskolai propagandaplakátokkal, harctéri „népművészet” alkotásai, fürdőkultúra 1920 előtti relikviái stb. Ezek a tárgyak s az általuk sugalltak mindvégig úgy próbálják megteremteni az egységes Kárpát-medencét, hogy egy kalap alá veszik az elszakított részekben élőket, ezzel a kultúrnemzet földrajzi egységének hamis látszatát keltik. Ez a hamisság részben a 19. századi történelmi osztályok nemzetfelfogását tükrözi, a földrajzi egységben élők kulturális együvé tartozását hangsúlyozza, a paraszti-népi kultúra idealizált képére támaszkodik. Ezt az álláspontot erősíti a Trianon Múzeum plakátja is, amely egy farkocsba font hajú, idős székely férfi parasztembert ábrázol. Ezt a két világháború közötti időszakban különösen megerősödő, hivatalos rangra emelkedett nemzetkonceptiót idézi meg a Klebersberg-féle szabványos elemi iskolai tanterem és a korabeli államegyház által szorgalmazott „hivatalos” imák sora.

A politikai kontextus – azonosság, szembenállás, törésvonalak

A gyűjtemény pusztá létével megpróbálja áttörni az államszocializmus időszakában történt elhallgatás és az azt követő közöny falát, szimbolikusan állást foglal a kommunista rendszer ellen. 1989 előtt Trianon megemlézése vagy a határon túl élő magyarság kultúrájának ápolása, egyáltalán az érdeklődés iránta, a rendszerrel való szembenállást jelentette és egyben aktivizált is a kisebbségi lét szocialista kezelésével szemben. Ezt az aktivitást, mozgósítást lehet tetten érni a látogatókönyv bejegyzéseiben. 1990-ben az országgyűlési választások estéjén az MDF miniszterelnök-jelöltje, Antall József, a nemzetet, a nemzeti összetartozást a mindenkori

pártpolitika fölé kívánta helyezni a „lélekben 15 millió magyar miniszterelnöke akarok lenni” kijelentésével. Ezzel egy új, a korábbi pártállami hozzáállástól gyökeresen eltérő nemzetpolitikát hirdetett meg, de mondatában egyben legitimálta is a Trianon diskurzus újranyitását.²⁵ Bár ő etnikai-kulturális értelemben kívánta átélni és megvalósítani a határon túli magyarsággal kapcsolatos elképzeléseit, ez a környező országokra mégis a területi revízió rémképét vetítette, de legalábbis az ottani politikai erők törekvéseik, népszerűségük növelése érdekében kihasználták, kiforgatták Antall szavait. Több magyarellenes támadás is volt, a legbrutálisabb a marosvásárhelyi fekete március. Bár a Trianon Múzeum nem emlékezik meg erről az eseményről, de a nemzeti érzelmű politikusok számára ugródeszkaként szolgált: vannak magyarok a határokon túl is, mégpedig „végveszélyben, a megsemmisülés szélén”. Ennek az érzésnek a felmutatása tetten érhető többek között az Elpusztított köztéri műemlékek a Kárpát - medencében 1918 után című kiállítás tematikájában.

A már idézett, Hamvastól vett jelmondat és a „magyar az, akinek fáj Trianon” nemzetdefinícióként azt sugallja, hogy Trianon és következményeinek kérdése nemzeti sorskérdés is. Vagyis „a politikai életnek nemzeti és nem elsődlegesen demokratikus legitimációja van” (Bárdi, 2004:104-105). A magyarság ilyen definíciója következőképp kizárja – vagy legalábbis – kiközösíti²⁶ azokat a politikai erőket, akik a kisebbségi probléma megoldásában a nemzet fogalmát nélkülöző etnikai diskurzust, az államközi külpolitikai problémakezelési módot tekintik kívánatosnak - Magyarországon ez leginkább a baloldalra és a liberálisokra jellemző.²⁷ Bárdi már idézett kötetében a határon túli magyarsággal kapcsolatban politikai kezelésmódokat említ, amelyek közül a fentiekben az államközi külpolitikai kezelési móddal már találkoztunk, és amelyik a múzeum koncepciójában negatív hangsúllyal jelenik meg a 2004 őszi állampolgársági népszavazás kapcsán. A jobboldali pártokban létezik a határokon túli régi magyar világ Tündéerkert-víziója, amely szerint az 1989-es kelet-európai változásokban a rabigától megszabadult, elszakított területek „ősi” magyarsága hordozza a valódi magyarságot és ezzel az anyaországi társadalmat is megújíthatják. Lényegében a nemzet idealizált kultúrájának elképzelésére támaszkodnak és a nemesi konzervativizmust idézik meg (Niedermüller, 1994).

²⁵ Schmitt Pál 2010. május 14-én az Országgyűlés alakuló ülésén, megválasztásakor elmondott beszédében az antalli nemzetpolitika folytatása mellett állt ki azáltal, hogy beszédében széleskörű nemzeti összefogásra biztatott: "a magasztos cél érdekében" ... "emeljük fel szívünket, vállaljunk 15 millió magyar ember sorsáért felelősséget".

²⁶ Az excommunicatio kifejezést sem lett volna indokolatlan használni, mert a politikai paletta szélén lévő szereplők alig-alig állnak szóba egymással, gyakran kölcsönösen megkérdőjelezzik egymás legitimációját is.

²⁷ Így válik érthetővé, hogy a jobboldali pártok miért tesznek különbséget a környező országok magyarságot képviselő pártjaival szemben, miért működnek inkább együtt Tőkés Lászlóval, vagy a Székely Nemzeti Tanáccsal, mint az RMDSZ-el, vagy miért kedvelik kevésbé a Bugár Béla-féle szlovákiai HÍD-MOST pártot.

Egy másik megközelítésben az egységes nemzet politikai koncepciója rajzolódik ki, amelyben az etnikai törésvonalak az élet minden területén fölfedezhetőek. A politikai intézményeket is e törésvonalak mentén kell szervezni, így a határon túli intézmények a (budapesti) centrumon keresztül érvényesíthetik hazai (értsd: trianoni határokon túli) érdekeiket, ugyanakkor a centrum is így érvényesítheti a határokon túli anyaországi érdekeket. A Trianon Múzeum kiállítását és honlapját végignézve nem mondhatjuk, hogy akár a Tündérméző-vízió, akár az egységes politikai nemzet koncepciója vegytisztán megjelenne és az egyik a másikat kizárná a diskurzusból. Mindkettő megközelítés felfedezhető, a kiállítás az elveszett, elvesztett Paradicsom látképét mutatja meg a fotók, a plakátok, a térképek, film- és hanganyagok sokaságával (pl. a Kárpát-medencei fürdőkultúrát bemutató kiállítás). Az egységes nemzet politikai koncepciója pedig már önmagában a kiállítás létezésében tetten érhető, hisz centrumként felvállalja a Trianon diskurzus tematikus újranyitását, létezése önmagában is állásfoglalás a határon túli magyarság egységes nemzeti identitása mellett.

Bár a Tündérméző-vízió alapvetően Erdély-központú (lehangsúlyosabban Székelyföld), a Trianon Múzeum a teljes Kárpát-medence földrajzi egységét kezeli Tündérmézőként, magyar Paradicsomként. A kiállítás Trianont nemzeti ügyként szándékozik bemutatni, így kívánja a tömegesedést előmozdítani: valójában politikai ügyé, a jobboldali politikai pártok kommunikációjának részévé válik. A múzeum vendégkönyvének bejegyzéseiben ennek a kommunikációnak a jellegzetes kifejezései, jelszavai fedezhetők fel.

A MÚZEUM RECEPCIÓJA

A múzeum vendégkönyvében²⁸ szereplő jellemző kifejezések: revízió, ország elleni terror, nem felejtünk, felemelő, szívszorító, köszönet, hűség és kitartás, megmozgató, felvesszük a fegyvert, ne vígy minket a kísértésbe, hazafias, ezt minden magyarnak látnia kell, elhallgatott, szomorú, újra fog repülni a turul, patetikus, hiánypótló, kincs, az iskolában nem tanítják, az igazságot bemutató, emelkedjünk fel, tartalmas, döbbenetes, érzelmekben gazdag, szívet facsaró, megrendítő, megható.

A könyvben többségében a szokásos panelokkal lehet találkozni („köszönjük, hogy itt lehettünk”, „nagyon szép volt” stb.), a többi megjegyzés általában csendesen háborgó vagy

²⁸ 2012-es évkönyv, április 5-ig.

éppenséggel szomorú hangvételű, belenyugvással egyetlenegy bejegyzésben sem találkozni. Cselekvésre felszólító, különösen militáns bejegyzés egyetlenegy volt, „felvesszük a fegyvert”, de ez is a „ne vígy minket a kísértésbe” imarészlettel zárult. A múzeum és a kiállítás témájából fakadóan a bejegyzések hazafias, irredenta, a magyarságot sztereotip módon a környező népek fölé helyező hangnemet ütöttek meg, illetve áldozatként említették az országot, „népek Krisztusa”, „Nyugat védőbástyája” stb. A hozzászólások a két világháború közötti általános közhangulatot tükrözik – az értetlenséget, a magunkba fordulást, a bűnbakkeresést – és egyetlenegy helyen sem olvasható, hogy Magyarország mindig is Európa része volt, vagy a történelmi események visszafordíthatatlan láncolatában a közös Európa érték lenne. Itt szeretnénk megjegyezni, hogy a látogatókönyv szövegelemzése meghaladja a dolgozat kereteit, és tisztában vagyunk vele, hogy jelentős forrás a Trianon Múzeum identitásképző szerepének feltárásában.

Viták a sajtóban

A tudományos vizsgálat módszeressége megkívánja, hogy a Trianon Múzeumról szóló értelmiségi vitákat, tudományos diskurzusokat is figyelembe vegyük a múzeum kommunikációjának elemzése során. Az EPA, a HUMANUS és a MATARKA közös keresőjében (EHM) egyetlenegy cikket találtunk, ami a Trianon Múzeumról és kontextusáról szól, és ez György Péter *A kegyhely és a múzeum: a várpalotai Trianon Múzeum* című írása (Árgus, 2007. 4-5.), aminek megállapításait már eddig is figyelembe vettük. Ezért figyelmünk a hetilapokban megjelent írások felé fordult és 2012. 10. 20-ig 15 cikket találtunk, amelyekben a Trianon Múzeum kifejezés feltűnt. A Magyar Demokrata (5 db), a HVG (6 db) és a 168 Óra (4 db) írásait átnézve az alábbiakat állapíthatjuk meg. A várpalotai Zichy kastély a Tüzér Múzeum kiköltözése után Szabó Pál Csaba személyes kapcsolatai által lett az intézmény székhelye, aminek fenntartására és kezelésére akkor már nem jutott sem állami, sem önkormányzati forrásból pénz, ezért az üresen álló épületet egy forint jelképes összegért tíz évre birtokba vehette 2001-ben a Bayer Zsolt névével jelzett Trianon Múzeum Alapítvány. A döntés elsősorban politikai szándék volt. Történelmi beágyazottságát tekintve a múzeum ottléte nem szerves fejlődés eredménye, hanem esetleges. A 168 Óra szerint „a térségben jelentőssé vált szélsőjobb befolyás” miatt az erőszakos hagyományteremtés eszköze, „idegen test” a város életében. A HVG árnyaltabban fogalmazza meg ugyanezt, amikor „helyi nevezetesség”-ként említi, a Magyar Demokrata egy cikkében párhuzamba állítja a Szabó Pál Csaba által irányított várpalotai Thury-vár felvirágoztatását a sümegi vár rekonstrukciójával, mintegy mellékesen megemlítve azt a tényt, hogy a Trianon

Múzeum is kapcsolódik a hagyományőrzés e folyamatához. A cikkekben a magyarországi nevezetes történelmi helyszínekhez való viszonyítása igen szegényes, talán egy kissé erőltetett is azt állítani a 2011-es költségvetés vitája kapcsán, hogy a fideszes képviselők egy része a jobbkiosokkal karöltve javasolták Ópusztaszer mellett támogatásra érdemesnek a Trianon Múzeumot (50 millió forint). A vizsgált írások a politikai beágyazottságról szólva elsősorban a szélsőjobboldali kötődést (Jobbik, Magyar Gárda) 13 alkalommal, a Fideszhez való kötődést 4 alkalommal emelik ki, a 168 Óra egyik cikkében pedig a náci jelző is feltűnik. A cikkek szerint a múzeum célkitűzése a Kárpát-medence komplex egységének bemutatása²⁹, a kölcsönös megbékélés, a közös megoldások keresése, az áldozatok megbecsülése³⁰. A 168 Óra tudósítása szerint a Jobbik a 2010-es választási kampányban a Trianon Múzeumot „Budapest elkorcsosult kulturális életének gyökeres megváltoztatására, a határok megváltoztatására” szánta. Az elemzett cikkek szerint a múzeum létrejötte és működése elsősorban érzelmi alapokra vezethető vissza (14 alkalommal), de előfordul a nemzetre való utalás is (7 alkalommal), a kulturális célkitűzések (4 alkalommal), a tudományos tevékenység pedig mindössze kétszer tűnik fel az írásokban. A tudományos megalapozottságot már az alapítvány létrehozásakor megkísérelték megteremteni, de Romsics Ignác visszalépett, Ormos Mária pedig nem emlékezett a felkérésre, hogy részt vegyen a múzeum munkájában. Tudományos tevékenységet két Magyar Demokrata cikk említ mindössze, az egyik a délvidéki vérengzésekkel kapcsolatos MTA konferencia-programsorozat, a másik Horthy történelmi szerepével kapcsolatos interjú. A múzeumról szóló kommunikációban tekintélyekre is hivatkoznak, ilyen tekintély Horthy Miklós, Prohászka Ottokár, Wass Albert, Szabó Dezső, Erdő Péter bíboros, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, a Kaposvári Egyetem, az Országgyűlés és az MTA.

A baloldali/liberális beállítottságú lapokban az Alapítvány és a várpalotai kulturális rendezvényszervező kht. körül kialakult (valós vagy nem valós) pénzügyi, gazdasági és személyügyi botrányokról számolnak be, a nemzeti/jobboldali orgánumban a hasznosságáról, nemzetmegtartó szerepéről és emlékhely jellegéről cikkeznek. Összességében elmondhatjuk, hogy a szokásos törésvonalakat tapasztalhatjuk, ezen felülemelkedni a már említett György Péter írás tudott, amely tudományos igénnyel elemezte a múzeum nem-múzeum voltát, kegyhely szerepét.

²⁹ Huszka Imre: *Polgári kastély*. 168 Óra, 2005. 09. 27. <http://www.168ora.hu/itthon/polgari-kastely-2008.html> [2012. 10. 20. 20:12]

³⁰ Sz.n.: *Délvidéki magyar Golgota – emlékezés a vérengzés áldozataira*. Magyar Demokrata, 2011. 11. 23. http://www.demokrata.hu/cikk/delvideki_magyar_golgota_emlekezés_a_verengzés_aldozataira/ [2012. 10. 20. 20:40]

Kapcsolat más intézményekkel

Egy múzeum kapcsolatrendszere elsősorban tudományos alapokon nyugszik, a Trianon Múzeum magyarországi kapcsolatai azonban olyan szervezeteket foglalnak magukba, mit a Magyar Nemzetőrség³¹, Palotai Turul Társaság³², Hatvannég Vármegye Ifjúsági Mozgalom, Jobbik, Szent Korona Társaság, Magyarok Világszövetsége. Kulturális síkon is találhatunk olyan kapcsolatokat, mint pl. a Romantikus Erőszak nevű nemzeti rockot játszó együttes, amely vitatható szövegeivel és vizuális imázsával a szélsőjobboldali megnyilvánulások mainstreamjébe tartozik. A társadalmi kapcsolatok fokozatos szélesedését jelzi az Egyesült Magyar Ifjúság (EMI) közhasznú egyesülettel közösen létrehozott kulturális fesztivál és tábor 2011-es kaposvári megrendezése³³, ahol a Trianon Múzeum mint támogató jelent meg.

A múzeumnak egyedi, nemzetközi kapcsolatai vannak egyes határon túli magyar szervezetekkel is: Erdélyi Magyar Ifjak (EMI), Székely Nemzeti Tanács (SZNT), Heltai Alapítvány, Magyar Menedék Könyvesház, Nemzetközi Páneurópai Unió. A Trianon Múzeum Alapítvány a határokon túl is képviselteti magát, ilyen volt a *Jó napot kívánok!* címmel mozgalmat hirdető Erdélyi Magyar Ifjak (EMI) kolozsvári szervezete, valamint a múzeum által megrendezett *Kolozsvár, a főváros* című konferencia.³⁴ A kapcsolat életképességét jelzi, hogy 2010-ben *Kolozsvár és Székelyföld kapcsolata. Múlt és jelen* címmel szerveztek közös konferenciát.³⁵ Itt kell megjegyezni, hogy az EMI rövidítés két, egymással szoros kapcsolatban lévő szervezetnek is a rövidítése. A betűszó megegyezése nem lehet a véletlen műve:

„Az EMI megnevezés két külön szervezetet is takar: egyrészt az Egyesült Magyar Ifjúságot, amely ernyőszervezetként több kárpát-medencei magyar ifjúsági szervezetet foglal magában, ugyanakkor önmaga is önálló jogi személy önálló tevékenységgel és tagszervezetekkel; másrészt rövidítése az Erdélyi Magyar Ifjak megnevezésnek, amely szervezet, mint nevéből is kiderül regionális jellegű, tevékenységi köre elsősorban Erdély területére vonatkozik; a két szervezet között rengeteg az átfedés, valójában csak nevükben és tevékenységi területükben különböznek, amennyiben az Egyesült Magyar Ifjúság Erdélyen kívül a többi történelmi magyar régióban is jelen van. Mindkét szervezet elsődleges célja a magyar nemzet jelenlegi

³¹ Muray Gábor: *Trianon Múzeum Várpalotán*. Magyar Nemzet Online, 2004. 06. 26.

<http://mno.hu/kulturpult/trianon-muzeum-varpalotan-645704> [2012. 10. 19. 20:16]

³² Szarka Ágota: *Leszűzött turul*. Magyar Nemzet Online, 2008. 06. 14.

http://mno.hu/migr_1834/leszujazott-turul-393625 [2012. 10. 19. 20:15]

³³ Sz.n.: *EMI-tábor Kaposváron*. Demokrata.hu, 2011. 06. 28.

http://www.demokrata.hu/cikk/emi_tabor_kaposvaron/ [2012. 10. 20. 16:25]

³⁴ Kiss Előd-Gergely: *Jó napot! mozgalmat hirdet az EMI*. Krónika, 2010. 06. 28.

<http://www.kronika.ro/index.php?action=open&res=39775> [2012. 10. 19. 20:23]

³⁵ Sz.n.: *Kolozsvár és Székelyföld kapcsolata. Múlt és jelen*. – Konferenciát szervez az EMI és a Trianon Múzeum. Erdely.ma, 2010. 06. 22.

http://www.erdelay.ma/ajanlo.php?id=70638&cim=kolozsvar_es_szekelyfold_%20kapcsolata_mult_es_jelen_konferenciat_szervez_az_emi_es_a_trianon_muzeum [2012. 10. 19. 20:43]

fizikai és lelki szétdaraboltságának fölszámolása, az egységes magyar nemzet érdekeinek következetes felvállalása és érvényesítése politikai pártoktól függetlenül, a nemzet önrendelkezésének eszméjében és jogán.”³⁶

2008. májusában az Európai Parlament épületében került megrendezésre *A sokféleség laboratóriuma – A multikulturalizmus évszázadai a Bácskában és a Bánságban* című kiállítás, amelynek forgatókönyvét a Trianon Múzeum dolgozta ki és, amelynek megnyitójára Habsburg Ottó, a Nemzetközi Páneurópai Unió elnöke a következőket tartalmazó levelet küldte: „a területet „dolgos nemzeti közösségek és nem kisebbségek népesítették be... Csak később, a nemzetállamok erőszakos kialakításának kísérlete után – a versailles-i békerendszer révén – került be a köztudatba a kisebbség kifejezés, mely valójában őshonos kultúrákat és közösségeket takar, és megpróbálta a Habsburg Birodalomban ismeretlen, úgynevezett többségi nemzet fogalmát bevezetni.”³⁷ A kiállítás kisebb nemzetközi szóváltást eredményezett a román szocialista Adrian Severin és a magyar néppárti képviselő Becsey Zsolt között.

Az alapítvány valamint a múzeum tudományos kapcsolatait vizsgálva három területre figyeltünk fel. Az egyik Szabó Pál Csaba a matarka.hu által nyilvántartott folyóiratokban (1993-2012) fellelhető publikációi, amelyek túlnyomórészt a hosszú 19. századi Magyarország történelméről szólnak (mintegy 10 írás) – Trianonnal kapcsolatban nem találtunk címet. A másik említésre méltó terület a Nagy Magyarország és a Trianoni Szemle című folyóirat (ez utóbbi a Trianon Kutatóintézet lapja). A két periodika és a Trianon Múzeum közötti összekötő kapocs az Erdélyi Magyar Ifjak (EMI), akik 2009. novemberében erdélyi körúton népszerűsítették azokat, és ebben tevékenyen segítette őket a Trianon Múzeum.³⁸ A két történelmi folyóirat szerkesztőbizottsága és szerzői részben azonosak voltak³⁹. A Trianoni Szemle az internetes források szerint költségvetési támogatás híján végnapjait éli, és szembetűnő az az újságírói megközelítés is, ami a Zsebők Csaba által Szidiropulosz Archimédész főszerkesztővel készült interjúban hangzott el, hogy „Nem hihetik azt a fideszes és a KDNP-s bizottsági tagok, hogy önök

³⁶ Sz.n.: *I. EMI-tábor*. <http://emitabor.hu/1emitaborerdely/magunkrol.htm> [2012. 10. 20. 16:28]

³⁷ Lovas István: *Római tiltakozás egy kiállítás okán*. Magyar Nemzet Online, 2008. 06. 09. http://mno.hu/migr_1834/roman-tiltakozas-egy-kiallitas-okan-392676 [2012. 10. 19. 20:33]

³⁸ Sz.n.: *Erdélyi körúton a Nagy Magyarország és a Trianoni Szemle*. Harangszó, 2009. 11. 24. <http://harangszoblogspot.hu/2009/11/erdelyi-koruton-nagy-magyarorszag-es.html> [2012. 10. 20. 11:49]

³⁹ Sz.n.: *Távozik a Trianoni Szemlétől Raffay Ernő, Takaró Mihály és Borbély Zsolt Attila*. Történelemportal.hu, 2012. 03. 07. <http://tortenelemportal.hu/2012/03/tavozik-a-trianoni-szemletol-raffay-erno-takaro-mihaly-es-borbely-zsolt-attila/> [2012. 10. 20. 11:54]

úgymond »jobbikos arcok«?⁴⁰. A kérdésfelvetés fontos, hiszen feltételezi azt a folyamatot, amint a Trianon-diskurzust a szélsőjobb kisajátítja, érzelmi síkra tereli és átviszi a szimbolikus politizálás mezejére. A harmadik terület a II. világháború délvidéki vérengzéseiről 2011-ben megtartott tanácskozás, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia (MTA), a Magyar Országgyűlés és a Trianon Múzeum közösen szervezett. Mind a politika (Kövér László házelnök), mind a tudományos élet (Pálincás József az MTA elnöke) a legfelsőbb szinten képviseltette magát⁴¹.

A Trianon Múzeum kapcsolatai, érintkezési felületei a jobboldali, szélsőjobboldali, nemzeti érzelmű, gyakran az irredenta, nacionalista, helyenként militáns gondolkodásmódot is vállaló szervezetek. Ugyanakkor kapcsolatrendszerében megtalálhatók azok a határon túli magyar szervezetek is, amelyek a határon túli magyar kisebbségért, helyi közösségeikért, kulturális és nemzetiségi jogaikért küzdenek. Tudományos kapcsolatai annak ellenére periférikusak, hogy egy-egy ismert nevet feltüntetnek a kapcsolatrendszerükben – Ormos Mária, Takaró Mihály, Raffay Ernő, Pálincás József.

Városlakók és múzeum

Tanulmányutunk alkalmával mindenképpen meg akartuk ismerni a helyiek véleményét a múzeum létrejöttének körülményeiről, működéséről, működtetéséről, a körülötte kialakult visszavisszatérő rendezvényekről (íjászbajnokság, vásárok stb.). Kíváncsiak voltunk arra is, hogyan látják az intézmény városukba való integráltságát.

Az első, akit megkérdeztünk a harmincas éveiben járó, magát baloldalinak tartó, egészségügyi szakmunkás, aki sem szellemiségében, sem témájában nem érzi magáénak a múzeumot, a kiállítás témája számára érdektelen, nem létezik, „nincs”. Egyértelműen elutasítja a jelen intézményt és nosztalgiával emlékszik vissza a korábban ebben az épületben működött Tüzér Múzeumba szerzett gyermekkori élményeire. Megélhetési gondjai közepette pénzkidobásnak tartja.

Ezt követően egy hatvan év körüli erőteljes, magas, rövid hajú férfival beszélgetünk, aki korábban hivatásos katona volt, jelenleg a polgári katasztrófavédelemben alkalmazott. Mintha

⁴⁰ Zsebők Csaba: *Meg is szűnhet a Trianoni Szemle*. Magyar Hírlap Online, 2011. 01. 17. http://www.magyarhirlap.hu/belfold/meg_is_szunhet_a_trianoni_szemle.html [2012. 10. 20. 12:02]

⁴¹ Sz.n.: *Délvidéki magyar golgota – emlékezés a vérengzés áldozataira*. Demokrata Online, 2011. 11. 23. http://www.demokrata.hu/cikk/delvideki_magyar_golgota_emlekezés_a_verengzés_aldozataira/ [2012. 10. 20. 16:45]

tartana valamitől, érződik, hogy jól ismeri azt a kisvárosi közeget, amiben él, zárkózott, félti a kapcsolatait, véleményét óvatosan, megfontolva, erőteljes jelzők nélkül mondja el. Szerinte az jó, hogy az épület nem áll üresen, azonban a Tüzér Múzeumot és a körülötte kialakult életet (iskolai kirándulások, ünnepélyek) ő is megemlíti, majd szinte felmondja a hivatalos leckét: „az Orbán-kormány utolsó évében jött létre, a helyi MSZP ellenezte, a Jobbik pártolta. Várpalota »kommunista« város, a lakói többnyire közömbösek, a turistákat sokszor nem is tudják útba igazítani a múzeum hollétéről.” Az alapítvány vezetőjéről szólva kiemeli, hogy az új városvezetés (fideszes – a szerző megj.) első dolga volt felmenteni az önkormányzati tulajdonú kulturális rendezvényszervező kft. ügyvezetői székéből és gazdasági jellegű pert indítani ellene.

A harmadik adatközlőnk tíz évig volt várpalotai lakos, gyári munkás. Ömlik belőle a szó, részletesen beszámol az általa tudott vagy tudni vélt dolgokról, a múzeum létrejöttéről, vezetőjéről, munkatársairól, kapcsolati hálójukról. Bevallása szerint ő maga pártsemleges és mindenkit egyformán utál. A múzeum nem igazán érdekli, inkább a körülötte kialakult helyzetről, „stiklikről” beszél, a városvezetés és Szabó Pál Csaba kapcsolatának megromlásáról. A múzeumhoz kapcsolódó rendezvényeket leginkább szélsőjobboldalinak, magyarkodónak nevezi, véleménye összességében negatív, mert szerinte zajt, részegeskedést hozott a városközpontba, elúszott pénznek tartja.

Utolsó és kitartó interjúalanyunk a múzeum nyugdíjas korú pénztárosa, amatőr tárlatvezetője és teremőre, egyértelműen jobboldali kötődésű. Szerinte 2002-ben az MSZP-s városvezetés jogi lehetőségei ellenére megpróbálta visszavenni az épületet. Elmondása szerint a múzeum célja a nemzettudat, a hazafiasság, a történelmi emlékhely megteremtése. A kiállítás egyértelműen kommunistaellenes, Károlyi Mihályt és a Tanácsköztársaságot emlegeti felemelt hangon, ellenszenvvel. Az iskolai oktatásról, a történelemtankönyvekről lekicsinylően ejt szót, a tanárokat okolja a felejtésért, közben a látogatókat idézi: ezeket a tárgyakat, dokumentumokat még sehol sem látták, nem olvasták, nem is hallottak róla, mert eltitkolták. Csalódott az állami támogatás elmaradása miatt, szerinte a Fidesz azért nem ad pénzt, mert a múzeumot a Jobbikkal azonosítják. A múzeumtól nem messze korábban volt egy „Fokos bolt”, ahol magyar termékeket, viseletet, tárgyakat lehetett kapni, de ez ugyanúgy tönkrement, mint az ettől nem messze lévő kifejezetten magyar ételeket kínáló étterem is. Kijelenti, hogy a múzeum nem politizál.

Adatközlőink elbeszéléseiből kiderül, hogy a Trianon Múzeum Várpalota városába való beágyazottsága legalábbis kérdéses és ezt a véleményt furcsa módon a múzeum pénztárosának mondandója is megerősíti (tönkrement a „Fokos bolt”). A Zichy kastélyban korábban működött

Tüzér Múzeumra mindenki szívesen emlékezett, mint a katonavárosban magától értetődően működő intézményre. A vár fölötti füves szabadtéren rendezett vásárok felforgatják a katona és bányász tömbházak, lakótelepek csendes hétköznapijait, és éles ellentétben állnak az ott lakók életmódjával. A Trianon Alapítvány és a múzeum létrejöttét, működését a kulturális rendezvényszervező kft-t korábban körülvevő botrányok szűrőjén keresztül értékelik, helyi politikai viszályok mentén szemlélik. A baloldali kötődésűek számára „nincs” (a lakosok gyakran nem tudják merre található), nem akarnak tudomást venni róla, a jobboldali kötődésű interjúalanyunk azonnal szembeállítja Magyarország szocialista/kommunista közelmúltját a történelmi Magyarország múltjával, bűnbakot képezve a „kommunistákból”.

Múzeum vagy zarándokhely?

A tematikus kiállítások sora a földrajzi helyeket szent helyekként jeleníti meg, az emlékezés azon helyeiként, ahová szekuláris - többcélú turista - zarándoklatok mennek. A múzeum is megkísérli saját magát ilyen szent helyé tenni. A honlapján közzétettek szerint missziós tudattal rendelkezik, küldetése van, zarándokhelyé szeretne válni, ahová minden, érettségi előtt álló magyar fiatalnak kötelező lenne ellátogatnia. Ez a „szakrális, szent helyé” válság vágya a látogatókönyv bejegyzései szerint termékeny talajra talált, számos hozzászólás tartalmazza az „ezt mindenkinek látnia kellene”, vagy ezzel értelmében megegyező szöveget, vagyis a múzeumlátogatók egyfajta kötelező, „vallásos, népi zarándoklat”, „búcsújárás” rangjára emelik a hely meglátogatását. A múzeum célkitűzése szerint fokozatosan felkerül arra a virtuális térképre, amelyen a magyar nemzeti identitástudatot átörökítő jelentős helyek vannak: Tihany, Pannonhalma, Visegrád, Csíksomlyó, Ópusztaszer stb. A kötelező zarándoklat vallásos érzését erősíti a látogatókban a katolikus egyházban ismert búcsújárás szokása (talán legismertebb ezek között a Csíksomlyói pünkösdi búcsú), de számos egyházmegyei, akár helyi templomi búcsú⁴² is létezik, mint „parancsolt” ünnep. A ferences rend által szervezett (de nem a rend szándékaival egyezően) Csíksomlyói búcsú esetében is immár egyre inkább a nemzet megjelenése, reprezentációja kerül előtérbe, bár a várpalotai múzeum kapcsán csak periférikusan beszélhetünk vallási szálról.

⁴² A búcsú a katolikus egyházban azonban a bűnbánat egyik formája.

ÖSSZEFOGLALÓ

A nemzetállamok 18-19. századi kialakulása során az állam nemcsak a történettudományi munka színterének szánta a múzeumokat, hanem a nemzetiesítés politikai szándéka is kézzel fogható, különösen a nemzeti múzeumok alapításánál (Anderson, 2002). A nemzetállamokban a múzeumok fenntartása igen jelentős költségvetési tétel, ezért az állam feladata és gyakran ideológiai harcok színtere is. A nemzetállamokban a múzeum betölti az emlékezethely szerepét is, de azokban a társadalmakban, ahol a nemzet megszűnik létezni, ott a múzeum a történelemtudományé (Nora, 1999). A múzeumoknak mindig identitáskonstruáló szerepük van, még akkor is, ha ezt a szerepet ilyen vagy olyan okból tagadják akár a politika, akár a tudomány szereplői. A nemzeti múzeumok, gyűjtemények a nemzeti identitást is hivatottak irányítani, és az „értékaréna” (Appadurai, 1986) felügyeletéért gyakran intenzív verseny alakul ki. Amennyiben a politikai mező hatalmat birtokló szereplői nem képesek valamilyen okból a felügyeletet kézben tartani a múzeumok szimbolikus jelentéshálója felett, vagyis nem képesek céljaik szerint alakítani ezt a jelentéshálót, akkor kénytelenek azt hasonló keretek között működő intézmények létrehozásával bővíteni, felhívítani. Ilyen kísérletnek tekinthető akár a budapesti Terror Háza Múzeum, akár a várpalotai Trianon Múzeum.

A dolgozatban a Trianon Múzeum kommunikációját vizsgálva szemügyre vettük az épület elhelyezkedését, a múzeum kiállításait, benne a térképekkel és a látogatókönyvvel. A hetilapokban megjelent cikkek kapcsán kíváncsiak voltunk az intézmény beágyazottságára, a politikai palettán való elhelyezkedésére, tudományos megalapozottságára, más intézményekkel való kapcsolatára. A látottakat a következőképpen foglalhatjuk össze. A városban a Trianon Múzeum idegen testként van jelen, mert létrejötté nem szerves fejlődés eredménye, hanem „in medias res” született pusztán annak okán, hogy bár létrehozója a Szegedi Tudományegyetem történésze, de várpalotai kötődésű és itt talált egy használaton kívüli épületet. A helyiek – többnyire nyugdíjas katonák, bányászok, kétkezi munkások és leszármazottaik – korábbi és jelenlegi életvitelükből fakadóan nemigen tudnak azonosulni a felmutatott szellemiséggel. A kiállítótér és a kiállítás többnyire hasonlít egy hagyományos múzeumi tárlathoz, széttagoltsága, esetlegesnek látszó volta azonban nemcsak az épület terembeosztásának köszönhető, de legtöbbször hiányoznak a múzeumi háttértevékenységre utaló „nyomok” is (pl. magyarázó szövegek). Erre a hiányra a legtöbb látogató nem figyel fel, és észre sem veszik, hogy az értelmezés rájuk van bízva, teret engedve az érzelmeknek, az újraépített emlékezetnek („így volt, így lesz”). A múzeum ez által emlékezethellyé alakítja önmagát, ahová mint kegyhelyre

zarándokolnak el a látogatók, ezt igazolják a vendégkönyvben olvasható bejegyzések is. Térképei által megalkotja az egységes Kárpát-medence mentális térképét. A Kárpát-medencei tudatot a „mi” és az „ők” szembeállításával kísérli meg létrehozni. Semmi ravaszkodás, egyszerűen érthető kettősség. Az alapítók kifejezett szándéka a Trianon-diskurzus újranyitása és ezzel együtt a rendszerváltoztató politikai elit helyzetbe hozása, a politikai árkok mindkét oldalán tabutémaként kezelt esemény átbeszélése. Az egyik oldalon a szimbolikus politizálás, a másik oldalon a történelmi szemlélet: e két szemlélet konfliktusának „terméke” az általunk tanulmányozott intézmény.

A Trianon Múzeum a 19. századi Magyarország egységes nemzetállami (ld. államtáj) képét vetíti elénk és nemzeti intézményként, nemzeti emlékezhelyként tárul fel. A múzeumok ugyanakkor „nemzeti” mivoltuk mellett „állami” intézmények is, mert többnyire a mindenkori kormány által vezetett állam tartja fent őket, még akkor is, ha ezek önkormányzati intézmények is. A szóban forgó múzeum alapítványi működtetésű és ez a jogi forma elsősorban a civil társadalmi kezdeményezések formába öntését szolgálja, mégis ezernyi szállal kötődik a politikához, még ha ezek a szálak többnyire informálisak is, a politika fősodrán kívüliek. Furcsa mód a múzeum pénztárosa ráérzett a múzeum mainstream-en kívüliségének okára, amikor kijelentette, hogy „a Jobbikkal azonosítják és a Fidesz ezért nem ad pénzt”. Szinte kizárólag a radikális, sokszor a törvényesség mezsgyéjén megszólaló orgánumban nyilvánul meg, a nyilvánosság fősodrában működő országos hírhálózatokban nincs jelen, holott működését és létét az itt kialakuló diskurzusok során legitimálhatná. Erre a paradoxonra világított rá öntudatlanul is a múzeum pénztárosa, mert a Fidesz-MPP elmaradó támogatása a kialakult szélsőjobboldali kötődést mutatja, szinte lehetetlenné téve Trianon történelemtudományi kritikai feltárását.

BIBLIOGRÁFIA

- ANDERSON, BENEDICT (2006) *Elképzelt közösségek*. L'Harmattan – Atelier, Budapest. 44-51. pp., 138-170. pp.
- APPADURAI, ARJUN (1986) *Introduction: Commodities and Politics of Value*. In *The Social Life of Things. Commodities in Cultural Perspective*. Arjun Appadurai (szerk.). Cambridge: Cambridge University Press, 3-63. Magyarul: *Az áruk és az érték politikája*. Replika 63. 61-106.
- APPADURAI, ARJUN (2001) *A lokalitás teremtése*. *Regio* 3:3-31
- ASSMANN (2004) *A kulturális emlékezet*. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó 29-66 pp.
- BAUDRILLARD, JEAN (1987) *A tárgyak rendszere*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- BÁRDI NÁNDOR (2004) *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Pozsony, Kalligramm Kiadó.
- BERTA PÉTER (2008) *Szubjektumok alkotta tárgyak – tárgyak által konstruált szubjektumok*. Replika 2008. november.
- ÉBLI GÁBOR (2005) *Az antropológizált múzeum*. Budapest, Typotex.
- FEISCHMIDT MARGIT (2005) *A magyar nacionalizmus autencititásdiskurzusainak szimbolikus térfoglalása Erdélyben*. In *Erdély-(de)konstrukciók*. Feischmidt Margit, szerk. 7-32. Budapest-Pécs: Néprajzi Múzeum - PTE Kommunikáció- és médiatudományi Tanszék. / *Tabula könyvek*, 7./
- FRAZON ZSÓFIA – K. HORVÁTH ZSOLT (2002) *A megsértett Magyarország*. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00047/pdf/23.pdf> [2012. 09. 25. 18:30]
- FRAZON ZSÓFIA (2012) *Múzeum és kiállítás. Az újrarájzolás terei*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- GAGYI JÓZSEF (2004) *Örökített székykapu*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó.
- GYÖRGY PÉTER (2007) *Kegyhely és múzeum. A várpalotai Trianon Múzeumról*. Árgus, 2007. 4-5.
- GYÖRGY PÉTER (2012) *Berlin – (az emlékezet és amnézia helyei)*. *Korunk*, 2012/8. 18-23pp.
- ILYÉS ZOLTÁN (2005) *A gyimesi „ezeréves határ” olvasatai*. In.: *Erdély-(de)konstrukciók*. szerk.: Feischmidt Margit, Budapest-Pécs: Néprajzi Múzeum - PTE Kommunikáció- és médiatudományi Tanszék, 35-49pp.
- KEMÉNYFI RÓBERT (2002) *Az etnikai táj kultúrnemzeti mítosza*. *Regio*. 13. évf. 4. sz. 93-108pp.

- KEMÉNYFI RÓBERT (2006) *Az „ezeréves határok”, etnikai területek legitimációs eszközei a 20. század első felének földrajzában.* In.: Bakó Boglárka – Papp Richárd – Szarka László (szerk.): *Mindennapi előítéletek.* Budapest, Balassi Kiadó, 325-344pp.
- KOSELLECK, REINHART (1999) *Az emlékezet diszkontinuitása.* 2000/11. 3-9pp.
- MOSCOVICI, SERGE (2002) *A szociális reprezentációk elmélete.* In: Serge Moscovici: *Társadalom-lélektan. Válogatott tanulmányok.* (szerk.: László J.) Budapest, Osiris Kiadó. 210-289.
- NIEDERMÜLLER PÉTER (1994) *Politics, Culture and Social Symbolism. Some Remarks on the Anthropology of Eastern European Nationalism.* *Ethnologia Europaea* 24, 21-33pp.
- NORA, PIERRE (1999) *Emlékezet és történelem között.* http://www.aetas.hu/1999_3/99-3-10.htm [2012. 10. 20. 21:35]
- SAID, EDWARD (2000) *Orientalizmus.* *Lettre*, 37.
<http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre37/said.htm> [2012. 04. 08. 18:03]
- SMITH, ANTHONY D. (2004) *A nemzetek eredete.* In *Nacionalizmuselméletek.* Kántor Zoltán, szerk. 204-229. Budapest: Rejtjel.
- SZABÓ MÁRTON (2011) *Politikai episztemológia.* L'Harmattan, Budapest. 166-221. pp.
- SZABÓ MÁRTON (1998) *Politikai tudáselméletek.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Universitas, Budapest. 110-132. pp.